

Марчук О. О., к.пед.н., доцент, доцент кафедри педагогіки
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ВОЛИНИ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ У РОЗВИТОК ОСВІТИ СЬОГОДЕННЯ

***Анотація.** У статті досліджено основні тенденції навчання та виховання молоді в культурно-освітніх установах Волинської губернії та Волинського воеводства у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Розкрито, що тодішні освітяни досягли значних успіхів та виробили власну педагогічну систему навчання. Запропоновано шляхи впровадження досвіду навчання та виховання тогочасної молоді в навчальних закладах сьогодення.*

***Ключові слова:** тенденції, навчання, виховання, освіта, реформування.*

***Аннотация.** В статье исследованы основные тенденции обучения и воспитания молодежи в культурно-образовательных учреждениях Волынской губернии и Волынского воеводства во второй половине ХІХ – начале ХХ в. Раскрыто, что тогдашние педагоги достигли значительных успехов и выработали собственную педагогическую систему обучения. Предложены пути внедрения опыта обучения и воспитания тогдашней молодежи в учебных заведениях современности.*

***Ключевые слова:** тенденции, обучение, воспитание, образование, реформирование.*

***Annotation.** The article investigates the main tendencies of youth education and upbringing in cultural and educational institutions of Volyn in the second half of the nineteenth and the beginning of twentieth centuries. It is explained that the educators of that period achieved significant success and developed their own pedagogical system. The ways of implementation of the main tendencies of training and education of young people of that time in today's educational institutions are shown.*

***Key words:** trends, education, education, education, reforming.*

В останні роки в українській освіті змінилися тенденції навчання та виховання підростаючого покоління, які були зумовлені політично-економічними змінами в країні. Після революції Гідності 2014 р. було прийнято низку важливих документів, які регламентують порядок входження усіх галузей в європейський простір. Ця тенденція стосується

також і освітньої простору. Зокрема, у Законі «Про освіту» написано, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [1]. В контексті євроінтеграції та глобалізації освітньої галузі сьогодення актуальним є використання позитивного досвіду навчання та виховання молоді в культурно-освітніх установах Волині другої половини XIX – початку XX століття.

Проблеми вдосконалення освітнього процесу в закладах освіти різних типів були об'єктом дослідження відомих сучасних науковців. Зокрема, концептуальні засади педагогіки вищої школи розроблені А. Алексюком, І. Бехом, І. Зянюком, А. Кузьмінським. Особливості волинського шкільництва досліджено в наукових розвідках Ю. Агапова, Г. Агафонова, Ж. Даюка, А. Дем'янчука, Н. Гупана, Н. Сейко, В. Тхора, Т. Яковишиної.

Однак питання підвищення рівня навчання та виховання молодого покоління України сьогодні набуває особливої актуальності.

Метою нашої статті є дослідження основних тенденцій навчання та виховання молоді в культурно-освітніх установах Волинської губернії та Волинського воєводства у другій половині XIX – на початку XX ст. та розроблення шляхів їх впровадження в навчальних закладах сучасної України в умовах модернізації освіти.

Аналіз архівних матеріалів, науково-педагогічної літератури та періодичних видань засвідчив, що на території Волині та Волинського воєводства у другій половині XIX – на початку XX ст. діяла розгалужена мережа культурно-освітніх установ, які здійснювали активну освітньо-просвітницьку роботу серед населення. Нами було виокремлено окремі шляхи вдосконалення якості освіти, освітньої діяльності, індивідуальних освітніх траєкторії здобувачів освіти сьогодення із урахуванням специфіки навчання та виховання молоді в культурно-освітніх установах Волині другої половини – початку XX століття за певними напрямками.

1. Створення розгалуженої мережі навчальних закладів різних типів, що підпорядковуються різним інституціям.

Як свідчить практика, на території Волині у другій половині XIX – на початку XX століття діяли заклади різних типів, які готували школярів до вступу у вищі навчальні заклади, що сприяло поширенню грамоти серед населення країни.

Сьогодні згідно статті 4 п. 2 Закону «Про освіту» право на освіту «забезпечується за рахунок мережі закладів освіти всіх форм власності та їх фінансового забезпечення» [1], а «здобуття позашкільної освіти забезпечується закладами позашкільної освіти різних типів, форм власності і підпорядкування, іншими закладами освіти, сім'єю, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами, організаціями та іншими

юридичними і фізичними особами» [1]. В структурі освіти в Україні виділяють вісім структурних елементів (дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта), яку забезпечують заклади різних типів. Однак, на наш погляд, слід забезпечити розширення мережі закладів освіти, особливу увагу звернувши на діяльність недільних шкіл, які розгортають свою діяльність при церквах та релігійних об'єднаннях, та виробивши систему законів та правил, які б регламентували діяльність останніх закладів.

В останні роки в Україні з'явилися нові навчально-виховні установи, центри розвитку дитини («Радік», «Калинонька»), приватні дитячі садочки при нових житлових комплексах, приватні школи, гімназії, вищі заклади тощо. Однак в населених пунктах із невеликою кількістю населення навпаки спостерігається закриття шкіл та укрупнення навчальних установ.

У системі освіти Волині досліджуваного періоду навчальні установи підпорядковувалися не лише Міністерству народної освіти, а й іншим відомствам. Сьогодні діяльність таких установ можлива за наявності виконання ними державних стандартів освіти.

2. Вироблення єдиних стандартів освіти, встановлення контролю за здобуттям освіти та процесом виховання в закладах різних типів.

Незважаючи на різноманітність та велику кількість волинських закладів, тогочасне керівництво стежило за дотриманням програмних вимог, контролювало оволодіння учнями програмного матеріалу, брало участь у проведенні виховних заходів. Сьогодні його досвід слід застосувати шляхом вироблення єдиних рекомендацій, програм, авторських методик щодо діяльності недільних шкіл, літніх таборів, а також встановлення контролю за діяльністю вчителів (вихователів) у новостворених установах.

3. Посилення контролю за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог у закладах освіти та позашкільних установах.

Керівництво навчальних закладів Волині виробило систему правил та спостережень за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог у школах та за здоров'ям учнів. Зокрема, діти навчалися у просторих приміщеннях, сиділи за зручними партами, мали відповідні росту і віку стільці, дирекція шкіл та вчителі стежили за дотриманням температурного режиму. В архівах знаходимо медичні довідки учнів, свідоцтва про щеплення.

Сьогодні в Україні особливо пильний контроль слід встановити за технічним станом будівель шкіл, позашкільних установ, баз відпочинку дітей, оскільки, як свідчить практика, окремі будівлі втратили свою

придатність для навчання дітей, є аварійними та небезпечними, що часто приводить до травмування, а в окремих випадках і до смерті дітей [2].

Окрім того, в останній рік спостерігалось стрімке збільшення захворювань дітей на кір та інші інфекційні захворювання [3], що підтверджує необхідність більш ретельного контролю за дотриманням санітарно-гігієнічних норм та ознайомлення громадськості, в першу чергу батьків, школярів та учнів із методами боротьби із інфекційними хворобами.

4. *Укладання навчальних друкованих підручників, електронних підручників, Інтернет-ресурсів із урахуванням досвіду навчальних закладів другої половини XIX – на початку XX століття*

Волинські педагоги другої половини XIX – початку XX століття М. Маньковський та М. Левицький були укладачами підручників та посібників для шкіл. Окрім текстів для читання, у їх книгах детально охарактеризовувалися особливості навчання читанню дітей та дорослих.

У нинішньому законі «Про освіту» написано, що «кожен має право на доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет, електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством» [1]. Відтак при укладанні електронних підручників рекомендуємо використовувати досвід волинських укладачів книг, зокрема, ретельно продумати план видання та розбити навчальний матеріал на окремі тематичні блоки.

Укладачі сучасних електронних видань повинні враховувати вікові особливості дітей, тому, доцільно супроводжувати подання теоретичного матеріалу іграми, головоломками, цікавими фактами, підбирати «героїв» (персонажів казок, мультфільмів), що дозволить учням краще засвоювати навчальний матеріал.

Подібні рекомендації варто враховувати розробникам дистанційних курсів, оскільки подібна форма навчання передбачена нинішнім освітніми законами: «Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1].

5. *Посилення морально-етичних начал у змісті навчального матеріалу сучасних підручників та посібників для шкіл.*

Аналіз навчальних матеріалів, поданих у підручниках другої половини XIX – початку XX століття, засвідчив порушення в ньому важливих проблем морально-етичного спрямування. Ця тенденція притаманна не лише посібникам із читання, письма, історії, а й математики. Наприклад, багато текстів «Азбуки правопису» Д. Тихомирова розповідали про обов'язки людини щодо ближнього, порушували питання віри у Бога, навчали поваги, любові, доброзичливості: *На человеке лежат обязанности*

к самому себе, обов'язаності к ближньому, еще государственные или гражданские, и, наконец, духовные (рос.) [4, с. 15].

Водночас детальне вивчення сучасних підручників для учнів початкової школи засвідчило про зменшення у них кількості текстів морально-етичного спрямування. Деякі твори, на наш погляд, не несуть вагомого смислового навантаження. Наприклад, можна опустити в букварі для першокласників вірш такого змісту:

Ми просили акробатів:

– Не танцюйте на канаті!

Ми хвилюємось за вас!

З'їжте краще ананас,

Абрикос, кавун, маслини,

Апельсини, мандарини!

Акробат усе це з'їв

Йй на шпагат одразу ж сів [5, с. 41].

У сучасних підручниках із математики підібрано задачі, в основному, на такі теми: а) покупки; б) їжа; в) праця робітників; г) відстань від одного населеного пункту до іншого. Порівняно із навчальними виданнями минулих століть у них немає моральної проблематики, національної спрямованості, християнської добротності. У нинішніх виданнях для шкіл матеріал часто подається занадто науково, переважають академічні терміни. Значним недоліком сучасних підручників є великий обсяг поданого матеріалу, особливо з історії, природознавства, географії, української та зарубіжної літератури. Зазначимо, що в підручниках другої половини ХІХ – початку ХХ століття зміст навчального матеріалу подано стисло, їх обсяги невеликі, наукові тексти структуровані, наведені узагальнення, що доцільно перейняти сучасним видавцям.

6. Вироблення усталеної системи навчання на виховання молоді у торгово-розважальних центрах з урахуванням досягнень педагогічної та психологічної науки.

В останні роки в Україні значно зросла кількість різноманітних торгово-розважальних центрів. Наприклад, у Києві «загальна площа торгово-розважальних центрів, відкриття яких відбулось в 2009–2011 роках, сягає 50–60 тис. метрів квадратних і більше» [6]. При виборі подібних закладів батьки часто орієнтуються на сферу послуг та розваг, які надаються дітям. Відтак, у сучасних торгівельних центрах організуються різні зони для дитячого дозвілля: «Найбільш поширені – невеликі розважальні зони для дітей і підлітків, які пропонують найчастіше ігрові кімнати для маленьких дітей. Або додатково до неї пропонується такий стандартний набір атракціонів: ігрові автомати для дітей: симулятори гонок, ігор, аерохокей, качалки, теле-візори, дитяче кафе, комп'ютери. Так можуть пропонуватися: боулінг, віртуальний боулінг, симулятори та віртуальні ігри, Q-ZAR,

дартс, спорт бар та ін.. Іноді всередині торгових центрів працюють розважальні зони зі складними атракціонами, ковзанками, океанаріумами, скаледромами, центрами віртуальних ігор, концертами живої музики... облаштовуються літні парки розваг з атракціонами, анімацією, автодромами або просто майданчиками для відпочинку на повітрі» [12].

Відтак сьогодні доцільно враховувати такі рекомендації щодо організації дозвілля молоді в подібних установах: а) долучати до роботи з дітьми та організації діяльності дитячого комплексу осіб, які мають відповідну професійну педагогічну підготовку; б) підбирати доцільні форми та методи роботи із дітьми відповідно до їх віку, психологічно-фізіологічних можливостей, інтересів та вподобань; в) виробити систему ігор із дітьми, які б сприяли виробленню у них морально-етичних почуттів, націоналізму, екологічної свідомості тощо; г) виробити педагогічний моніторинг за віртуальними іграми, які користуються популярністю серед школярів, заборонити ігри, що пропагують насильства, ворожнечу, розбрат, агресію; д) рекомендувати до перегляду в 3–5 D кінотеатрах фільми, які б сприяли розширенню світогляду учнів, формуванню кращих людських якостей.

Запровадження вироблених рекомендацій на основі тенденцій навчання та виховання молоді в культурно-освітніх установах Волинської губернії та Волинського воєводства у другій половині XIX – на початку XX ст. сприятиме вдосконаленню якості освіти України в умовах глобалізації та євроінтеграції.

1. Закон «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2145-19/ – Дата використання – 12.03.2018 р. **2.** В Одесі судитимуть чиновників, причетних до смерті дітей в таборі «Вікторія» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.unian.ua/society>. – Дата використання – 24.03.2018 р. **3.** На Закарпатті через кір закривають школи й дитсадки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://fakty.ictv.ua>. – Дата використання – 24.03.2018 р. **4.** Тихомиров Д. Азбука правописання / Д. Тихомиров. – Москва : Типографія М. Волчаниного, 1897. – 89 с. **5.** Захарійчук М. Д., Науменко В. О. Буквар. – К. : Грамота, 2012. – 176 с. **6.** Успенська Т. О. Основні тенденції розвитку дитячих розважальних зон та центрів дозвілля в торгово-розважальних комплексах великих мегаполісів України / О. Т. Успенська. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [file:///D:/ downloads%20dc/avk_2013](file:///D:/downloads%20dc/avk_2013). – Дата використання – 09.04.2018 р.

Рецензент: д.пед.н., професор Красовська О. О.